

ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА
(Полтава)

ВИТОКИ ІДЕЇ ПОЛІТЕХНІЗМУ В ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ (XVII-XIX СТ.)

Досліджено витoki ідеї політехнізму в історії зарубіжної філософської й науково-педагогічної думки XVII — XIX ст. Проаналізовано теоретичні положення Дж. Уінстенлі, Я. Коменського, Дж. Беллєрса, А. Лавуазьє, Й. Песталоцці, Р. Оуєна та інших видатних педагогів у зв'язку із забезпеченням виховної, навчальної й розвивальної функцій трудової діяльності у формуванні особистості.

Ключові слова: ідея, політехнізм, праця, освіта, діяльність, виробництво, трудове виховання, техніка.

У сучасних умовах розвитку освіти України одним із головних завдань школи є формування творчої, самостійної й активної особистості, яка здатна до повноцінної життєдіяльності в постіндустріальному суспільстві, що характеризується суттєвими соціально-економічними та культурно-технологічними трансформаціями. З огляду на це особливої актуальності набуває визначення нових пріоритетів у підготовці висококваліфікованих професійних кадрів, інженерно-технічних та економіко-управлінських фахівців. Її зміст і організація повинні орієнтуватися не лише на адаптацію особистості до виробничих умов, а й на формування в неї широкої трудової культури на ґрунті цілісної системи наукових знань про сучасне виробництво й інноваційні промислові технології.

Звернення до витоків ідеї політехнізму в історії зарубіжної філософської та науково-педагогічної думки означеного періоду вмотивоване низкою чинників. По-перше, в умовах європейської консолідації зростає вагомість збереження національної самобутності й водночас взаємокорисного збагачення та обміну з іншими світовими культурами. По-друге, оптимальне поєднання сучасних досягнень і кращих традицій світової й вітчизняної педагогічної науки дозволяє забезпечити єдність і наступність історико-педагогічного процесу. По-третє, актуалізація творчої спадщини попередніх поколінь сприяє зростанню виховного потенціалу суспільства.

У радянській історіографії становлення політехнічної освіти розглядалося у працях Л. Акользіної, В. Зубова, Г. Каракашева, М. Колмакової, Ф. Корольова, М. Кузіна, О. Кузьміна, С. Литвинова, Р. Лопатнікова, Г. Московкіної, В. Нечипорука, З. Равкіна, Є. Рудневої, Г. Сосновської. Утім, маємо зазначити, що переважна більшість із них дослідження означеної нами проблеми здійснювали з позицій теоретичного вчення К. Маркса й Ф. Енгельса.

Зокрема, у 1964 р. було опубліковано працю Г. Крапа, у якій автор доводив визначальне значення творчості К. Маркса у становленні ідеї політехнізму [6]. Не піддаючи сумнівам достовірність цих висновків, вважаємо за доцільне розширити хронологічні межі наукового пошуку й розглянути проблему крізь призму творчості відомих європей-

ських мислителів, педагогів і громадських діячів XVII-XIX ст., чії думки виявилися несправедливо забутими внаслідок певних ідеологічних стереотипів. Тож зауважимо, що значну цінність для нашого студіювання становлять фундаментальні праці, у яких подається сучасний аналіз зарубіжних філософських та науково-педагогічних джерел означеного періоду (Б. Год, В. Кларин, В. Константінов, Г. Корнетов, О. Піскунов, В. Ротенберг, К. Салімова, С. Фейгін).

Елементи розкриття суспільного й особистісного значення праці знаходимо у творі «Послання братів чистоти й друзів вірності», підготовленого учасниками філософсько-релігійного товариства «Брати чистоти» (Ірак, X ст.). Досягнення в майбутньому кожною людиною щастя ставилося у пряму залежність до того, наскільки молода людина буде підготовленою до професійної діяльності, у якій мірі буде поєднуватися її розумове й естетичне виховання із трудовим. Крім цього, мислителі розкривали загальні технічні основи ремесел, визначали специфіку кожного з них: «Знай, що більшість ремісників обов'язково користується вогнем у своєму ремеслі. Кожен, хто використовує його, робить це з трьома цілями: або для предмету обробки, як, наприклад, ковалі, мідники, склярі, ті що плавлять гіпс і пасту із вапна, миш'яку тощо. Мета їх – пом'якшити матерію, щоб вона прийняла певну форму й окреслення... Деякі ремісники використовують вогонь для сировини і для готових виробів, як наприклад, повар, пекар... Що стосується ремесел, первинних за своєю метою, то їх три: землеробство, будівництво й ткацтво, інші ремесла супроводжують їх, обслуговують і доповнюють» [4, с. 69-70]. У роботі також підкреслюється значення спадковості поколінь, урахування індивідуальних здібностей та інтересів дитини у виборі й організації трудової діяльності.

У Західній Європі ідеї трудового виховання розвивалися значно повільніше, ніж на Сході. Утім, розбудова міст, зростання виробництва, різке промислове піднесення XII-XIII ст. стали передумовами зародження капіталістичних відносин. У свою чергу, це зумовило необхідність перегляду філософських позицій щодо праці та її місця в суспільстві. Становлення прогресивних ідей трудового виховання та професійної підготовки молодого покоління в епоху Європейського Відродження (XIV-XVI ст.) було викликано потребою утвердження нової системи виховання й освіти, яка б відповідала соціально-економічним змінам ранньобуржуазного суспільства. Позиція Л. Альберті, М. Пальмієрі, Ф. Рабле з питань трудового виховання молоді є яскравим свідченням того, що технічний прогрес у цей час виступає фактором, який стимулював еволюцію ідей трудового виховання. Ремісники й купці відкривали цехові, магістратські й гільдейські школи, де діти навчалися читанню й письму, основам технічних знань, опанували необхідні для певного ремесла вміння та навички [2].

Ідеї трудового виховання й політехнічної освіти пронизують педагогічну концепцію Яна Амоса Коменського (1592-1670). Підготовка дітей і молоді до відповідальної праці в майбутньому; формування таких моральних якостей, як працелюбність, добродійність, витривалість; формування розумових і фізичних здібностей – це головні завдання, які, на думку педагога, мають реалізовуватися у процесі трудового виховання. Педагог наголошував, що неробство є головною небезпекою, від якої дорослі повинні оберегати молоде покоління. Саме тому, переконував він, навіть ігрова діяльність дитини повинна бути насичена трудовими елементами: «Початком будь-якого ремесла буде те, якщо діти навчаться тому, що їм притаманно: рубати, колоти, сікти, розташовувати, зв'язувати, розв'язувати, звалювати у купу, розвалювати» [1, с. 90].

У творі «Світ чуттєвих речей у малюнках» (1654) Я. Коменський ознайомлював учнів з існуючими професіями, за допомогою окремих прикладів розкривав структуру різних виробничих процесів. Так, педагог детально пояснював сутність

садівництва, землеробства, тваринництва, будівництва, полювання, обробки металів, гончарства, давав наукове пояснення процесу виготовлення борошна, випікання хліба. Подаючи схематичне зображення виробничих процесів, він указував на особливості обробки матеріалів та специфіку використання засобів праці. Я. Коменський подавав окремому аналізу ремесло теслярів, каменярів, рудокопів, ковалів, столярів, токарів, гончарів [5, с. 234-258]. Зазначимо, що погляди педагога на проблему трудового виховання молоді відрізнялися стрункістю методолого-теоретичних позицій і чіткістю обґрунтованих ним практичних рекомендацій для вчителів.

Англійський мислитель Джерерд Уінстенлі (1609-1652) звертав увагу на важливість розвитку ремесел не лише у зв'язку із соціально-економічним благополуччям суспільства, але й із метою гармонійного розвитку кожної дитини. У праці «Закон свободи» (1652) він переконував, що зміст освіти необхідно визначати з урахуванням усіх професій, які існують у світі. Тож Дж. Уінстенлі виокремлював п'ять джерел мистецтва й науки: 1) правильна обробка землі для підвищення її врожайності (удобрення, орання, посів) та садівництво; 2) заняття мінералами, тобто дослідження землі в пошуках родовищ золота, срібла, міді, заліза, олова, свинцю, кам'яного вугілля, селітри, солі, а також обробка цих матеріалів (хіміки, каменярі, ковалі, виробники пороху); 3) скотарство, що передбачає вирощування сільськогосподарських тварин і переробку сільськогосподарської продукції (молочники, чоботарі, шкірники, прядильники, кравці); 4) лісництво (лісники, теслярі, столярі, будівельники); 5) спостереження за явищами природи, рухами небесних тіл (астрономія, астрологія, навігація) [1, с. 114]. Теоретичний доробок Дж. Уінстенлі ми розглядаємо не в контексті правомірності обґрунтованого ним поділу сфер людської діяльності, а з позицій важливості тези, висловленої ученим, щодо врахування у змісті освіти всього комплексу трудової діяльності людей.

У творі англійського філософа Джона Беллєрса (1654-1725) «Пропозиція про утворення виробничої співпраці всіх корисних ремесел та землеробства...» (1695), висувалася ідея поєднання навчання з виробничою працею як головної передумови вдосконалення суспільства. Учений пропонував скасувати розподіл праці, який, за його переконанням, призводить до потворного розвитку людей, виступає причиною їх соціальної нерівності, перешкоджає всебічному розвитку здібностей особистості. Він зазначав: «Хлопчиків та дівчат з чотирьох або п'яти років, крім читання, потрібно учити в'язати, прясти і т.д.; таким чином, дорослішаючи і вступаючи у добу юнацтва, вони можуть стати майстерними ремісниками. Заняття працею, хоча й легкою, вдосконалює їх розум шляхом чуттєвих і наочних прикладів..., тоді як дитячі безхитрісні заняття залишають їх розум без змін... Таким чином, рука, задіяна у праці, приносить користь; розум, що використовується при цьому, мудрішає, а упорядкована воля сприяє доброчинності» [там само, с. 125]. Така позиція дозволила мислителю дійти висновку, що трудове навчання є одним із засобів фізичного, розумового й морального виховання.

Французький філософ, письменник, педагог Жан-Жак Руссо (1712-1778) вважав надзвичайно важливим залучати дітей до вивчення ремесел, зокрема, до землеробства, яке він визнавав єдиним засобом існування людини. При цьому він пропонував надавати право вибору майбутньої професії дітям, підкреслював моральне значення формування вміння та готовності займатися виробничою працею. У романі «Еміль, або Про виховання» (1762) Ж.-Ж. Руссо піддав нищівній критиці неробство, указував на його аморальність, стверджував, що заняття будь-яким ремеслом за особистим вибором зумовлює свободу кожної людини в суспільстві. Виходячи з цього, Ж.-Ж. Руссо висунув тезу про важливість забезпечення активної позиції самого вихованця у виборі видів діяльності й інструментів трудової практики в ремісничих майстернях.

Інший французький просвітник і філософ Дені Дідро (1713-1784) виступив засновником і редактором «Енциклопедії, або Тлумачного словника наук, мистецтв і ремесел», у якій підбивалися підсумки розвитку наукового знання XVIII ст. У «Плані університету або школи публічного викладання наук для Російського уряду» вчений наголошував на органічному взаємозв'язку загальної і професійної освіти. Так, на думку Д. Дідро, знання з експериментальної фізики потрібні реміснику, відомості з механіки необхідні всім, хто використовує машини, землеробові, фармацевтові, лікареві важливо знати хімію тощо. Максимально широкі «початкові або основні знання» (так учений називав загальну освіту) допоможуть будь-кому оволодіти професійною підготовкою («другорядними знаннями») [3, с. 286]. Тож, як бачимо, у його освітніх поглядах чітко окреслювався політехнічний підхід.

Французький хімік, фінансист, державний діяч Антуан Лоран Лавуазьє (1743-1794) у роки революції виступив зі шкільним проектом «Думки про народну освіту», у якому виразив прагнення прогресивних кіл суспільства до створення у країні системи природничої й технічної освіти. У проекті вчений розвинув ідею єдності професійної освіти й політехнічних знань. На думку А. Лавуазьє, загальна освіта в широкому обсязі повинна бути надана кожному, незалежно від майбутньої професії.

У професійній освіті він визнавав існування двох напрямів – механічного й хімічного. До механічних ремесел учений відносив ті, які вимагають докладання сили й використання механічних інструментів: деревообробка, металообробка, обробка каміння. Хімічні ремесла характеризуються тим, що не вимагають використання сили. Їх опанування, аналогічно до механічних ремесел, доцільно починати із загальних основ, що є властивими для більшості хімічних ремесел, а пізніше розглядати питання, які вимагають спеціального й поглибленого вивчення. А. Лавуазьє зазначав, що існує велика кількість ремесел, які можна розглядати як поєднання механічного й хімічного напрямів, такі, що пов'язані з результатами загального людського знання, зокрема мореплавання, корабельне будівництво, інженерні науки, медицина, фармація. Від них, зауважував педагог, залежить благополуччя й безпека держави, тому елементарні технічні знання, потрібні для вивчення цих наук, мають уводитися до загальної освіти. А. Лавуазьє був переконаний, що найважливішим предметом для успішного опанування ремесел є рисунок. Тож навчальний курс доцільно починати вивченням елементарних принципів нарисної геометрії та креслення: «Учитель повинен намагатися вирішувати всі питання цієї науки за допомогою лінійки та циркуля; він повинен дати точне уявлення про способи утворення й вимірювання поверхні та тіл; він навчає наносити на план усі частини предмета, зображувати цей предмет у проекціях, – звідси правила перспективи, обробка каміння, теслярські роботи, правила креслення» [1, с. 153].

Кардинальна зміна позицій щодо розуміння сутності трудового виховання відбулася під впливом творчості видатного швейцарського педагога Йоганна Генріха Песталоцці (1746-1827). Його теорія елементарної освіти була спрямована на гармонійний розвиток дитини, що забезпечувався єдністю розумового, фізичного і трудового виховання. Цілком умотивованою є теза педагога, що відсутність трудового виховання приводить до моральної деградації людини. Й. Песталоцці рішуче виступав проти формування професійних умінь та навичок, які обмежуються певною професією, оскільки це гальмує розвиток здібностей людини. Сенс трудового навчання педагог убачав у праці ремісничого спрямування. У зв'язку з цим він стверджував, що формувати любов до певної професії слід уже з дитинства. Причому навіть мати, доручаючи дитині виконання корисної справи по господарству, повинна пояснити, що домашня робота пов'язана зі світом трудової діяльності – сільським господарством та промисловістю. Й. Песталоцці підкреслював єдність промисловості, домового й

сільського господарства як провідних видів людської практики, знання яких є надзвичайно важливим для всебічного розвитку особистості. Педагог переконував, що професійна підготовка і трудове виховання виступають необхідними елементами розумового, фізичного й морального становлення особистості. Виключно актуально звучить у наш час положення Й. Песталоцці про неприпустимість організації професійного навчання, яке не передбачає передусім завдань виховання.

Педагог стверджував про необхідність забезпечення шкіл підручниками, у яких би доступно викладалися основи домашнього й сільського господарства та промислового виробництва. У такому виданні повинні бути вміщені історії різноманітних людей, які, знаходячись у скрутних життєвих обставинах, змогли добитися життєвого успіху й фінансового благополуччя шляхом діяльності у різних сферах сільського й домашнього господарства та промисловості.

У праці «Ціль і план виховного закладу для бідних» Й. Песталоцці обґрунтував термін «освіта для індустрії». Визначаючи це поняття, педагог розкрив взаємозв'язок загальної та професійної підготовки, що, у свою чергу, дозволило йому наблизитися до сучасного розуміння проблеми політехнічної освіти. Він зазначав: «Істинна освіта для індустрії зовсім не збігається з навчанням ізольованим операціям, що є характерними для фабричної праці. Висока, але не реалізована в житті ідея освіти для індустрії означає не що інше, як використання загальної освіти в цілому для спеціальної галузі трудової діяльності. І тільки тоді така освіта буде вважатися дійсно підготовкою до індустрії, коли вона буде виходити із закінченої загальної освіти в тому обсязі, який узагалі вважається необхідним для людства» [там само, с. 199-200]. Педагог наголошував, що індустріальна освіта забезпечує фізичне, розумове та моральне виховання. Головне завдання освіти для індустрії він убачав у тому, щоб навчити людину створювати собі задовільні умови для життя, враховуючи всі наявні для цього засоби й існуючі шляхи. Передумовою освіти для індустрії Й. Песталоцці визнавав розвиток математичних і технічних здібностей. Він зазначав, що дитина, «яка вміє рахувати, вимірювати, виконувати лінійний рисунок, повною мірою володіє знаннями інтелектуальних основ індустрії» [8, с. 302].

Англійський педагог Роберт Оуен (1771-1856) у своїх творах переконував, що участь дітей у виробничій праці є об'єктивною необхідністю у зв'язку з розвитком промисловості. Педагог розкривав важливість поєднання освіти й продуктивної практики для досягнення виховної мети, підкреслював сприятливий вплив трудової діяльності на розвиток дитини. Р. Оуен неодноразово звертався до уряду та промисловців, намагаючись залучити громадськість до поліпшення умов праці дітей, вимагав звільнити їх від експлуатації, добивався права на здобуття дітьми початкової освіти до 12 років. У праці «Про розподіл суспільства» він подав вікову періодизацію відповідно до якої обґрунтував зміст освіти. Так, діти, віком від народження до п'яти років, повинні отримувати «точні знання про всі предмети, які вони бачать і відчують»; заняття дітей від п'яти до десяти років мають «зводитися до набуття життєвого досвіду, практичних навичок у найбільш легких життєвих справах»; навчання дітей від десяти до п'ятнадцяти років «охоплює всі види виробництва, що відносяться до землі, гірничої справи, рибальства, продуктів харчування та вміння їх зберігати...; мистецтво виробляти матеріали для виготовлення одягу, будівель, виробництва меблів, механізмів, інструментів та різноманітних знарядь і взагалі мистецтво виробляти, виготовляти і здійснювати все, що необхідно суспільству, у найкращий спосіб, якого можна досягнути при знаннях і засобах, накопичених у ньому»; юнаки від п'ятнадцяти до двадцяти років виступають основними виробниками різноманітних благ, які потрібні суспільству; молоді люди від двадцяти до двадцяти п'яти років виконують управлін-

ські функції в галузях виробництва й виховання [7, с. 73]. Отже, у творчості Р. Оуена здійснювалася загальна постановка принципу політехнізму в освіті.

Педагогічній концепції французького мислителя Шарля Фур'є (1772-1837) характерна конкретизація видів виробничої діяльності дітей, що вмотивовується обґрунтованою педагогом вродженою потребою людини до практики й творчості. «Природа дає кожній дитині велику кількість – біля трьох десятків – інстинктів у галузі праці, із яких деякі виступають первинними, або ведучими, і повинні підводити до другорядних» [1, с. 261]. Ш. Фур'є піддавав критиці тогочасну систему виховання, яка, на його думку, віддаляла дитину від творчої праці, придушувала в ній потребу до активної творчої діяльності.

Надзвичайно цінними в наш час залишаються сформульовані педагогом теоретичні положення щодо спрямування сил дитини до праці шляхом використання умілих і «розумних приманок», у ході ігор і розваг, застосування різних стимулів і мотивів, здатних зацікавити дитину, пробудити в ній здорові природні схильності. Він уважав, що спочатку дитину потрібно включати до посильної участі у праці, а вже після цього займатися її розумовим вихованням. Така послідовність, на переконання Ш. Фур'є, є найбільш оптимальною для всебічного розвитку дитини. Тож педагог пропонував залучати дітей до трудової діяльності з дво-трирічного віку, спираючись на такі природні схильності, як розвідування (прагнення до урізноманітнення діяльності, осягнення нового), інтерес до гучної діяльності, мавпування, відтворення в мініатюрі, захоплення силою. Розробляючи свою концепцію, Ш. Фур'є, на нашу думку, певною мірою переоцінював трудові можливості дітей і на цій основі висував тезу дискусійного характеру щодо вроджених трудових інстинктів людей. Утім, у своєму вченні він справедливо вказував на виробничу діяльність як ефективний засіб виховання, що відповідає потребам суспільства та природи дитини.

Німецький філософ і педагог Пауль Наторп (1854-1924) був переконаний, що завдання будь-якого виховання полягає передусім у вихованні волі, розвитку характеру, що забезпечується активною участю дітей у суспільно корисній трудовій діяльності. Він намагався організувати школу на зразок трудового суспільства, де б відбувалося спілкування учнів на основі праці, яка, у свою чергу, сприяє пробудженню творчих сил дитини у процесі набуття трудових умінь і навичок. П. Наторп уважав працю основою інтелектуальної, моральної та естетичної освіти. Обґрунтовуючи основи «суспільного виховання» він переконував, що праця – це не лише економічна необхідність, це одна із «внутрішніх основ загального виховання» [10, с. 134].

Отже, витоки ідеї політехнізму знаходимо у творчості Дж. Уінстенлі, Я. Коменського, Дж. Беллєрса, А. Лавуазьє, Й. Песталоцці, Р. Оуена, Ш. Фур'є, П. Наторпа. Феномен трудової діяльності розглядався ними як основне джерело матеріального й духовного багатства країни, головний критерій соціального престижу людини, її обов'язок і фундамент особистісного розвитку. Правильно організоване трудове виховання, безпосередня участь дітей у виробничій праці сприймалися вченими в якості дієвого фактору громадянського виховання, морального та інтелектуального формування особистості, її фізичного розвитку. Упродовж XVII-XIX ст. обґрунтовувалися положення педагогічної доцільності формування загальнотрудових умінь інтелектуального характеру, розвитку творчих здібностей у ході трудової діяльності, необхідності організації не лише індивідуальної, але й колективної трудової діяльності учнів, важливості забезпечення суспільної мотивації трудової практики дітей.

Зазначаємо, що вирішальне значення для становлення ідеї політехнізму мало розкриття навчальної, виховної та розвивальної функцій трудової діяльності. По-

перше, учені наголошували, що освітні функціональні можливості реалізуються у змісті виробничої діяльності, знаряддях, предметах та результатах праці, адже вони є багатим джерелом знань про оточуючу дійсність. По-друге, мислителі переконували, що, включаючись у трудовий процес, дитина докорінно змінює своє уявлення про себе та навколишній світ, у неї формуються моральні й естетичні почуття. У зв'язку з цим трудова діяльність дітей повинна мати свою змістову й організаційну специфіку, яка зумовлюється загальною виховною метою, – гармонійний розвиток особистості. По-третє, педагоги стверджували, що праця відіграє велике значення в розвитку дитячих здібностей, якщо вона має педагогічно доцільне забезпечення, зокрема в ігровій діяльності (дошкільний вік), у процесі навчання (шкільний вік), у ході професійно-трудової підготовки (юнацький вік). Науковці доводили, що, перетворюючи предмети праці, створюючи суспільно корисні об'єкти, людина вдосконалює сама себе. Тому, підсумовували вони, для більш повної реалізації розвиваючих можливостей праці трудова діяльність дітей повинна поєднуватися з навчанням і вихованням.

Серед перспективної тематики подальших наукових розвідок убачаємо такі аспекти, як інтерпретація ідеї політехнізму в світовій та вітчизняній педагогічній теорії першої половини ХХ ст., реалізація політехнічної освіти в практичній діяльності Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнера, А. Макаренка, С. Шацького.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антология педагогической мысли : в 3 т. / сост. К. И. Салимова, Г. Б. Корнетов. – М. : Высшая школа, 1988.
Т. 1 : Прогрессивная зарубежная педагогическая мысль о трудовом воспитании и профессиональной подготовке. – 1988. – 447 с.
2. Год Б. В. Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття) / Б. В. Год – Полтава : АСМІ, 2004. – 464 с.
3. Дидро Д. План университета или школы публичного преподавания всех наук для российского правительства // Д. Дидро. Собрание сочинений : в 10 т. / [пер., прим. и введ. очерки П. И. Люблинского, ред. и вступ. статья А. И. Молок]. – М. : Худож. лит., 1947.
4. Т. X : Russia. Произведения, относящиеся к России. – 1947. – С. 286 – 295.
5. Избранные произведения мыслителей стран Ближнего и Среднего Востока IX – XIV вв. – М. : Просвещение, 1961. – 346 с.
6. Коменский Я. А. Мир чувственных вещей в картинках, или Изображение и наименование всех главнейших предметов в мире и действия в жизни // Я. А. Коменский. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 1982. – С. 234 – 273.
7. Крапф Г. Маркс и Энгельс о соединении обучения с производительным трудом и политехническом образовании / Г. Крапф. – М. : Просвещение, 1964. – 253 с.
8. Оуэн Р. О расчленении общества // Р. Оуэн. Избранные сочинения : в 2 т. / [пер. с англ. и коммент. С. А. Фейгиной]. – М.-Л. : АН СССР, 1950. Т. 2. – 1950. – С. 58–73.
9. Песталоцци И. Г. О народном образовании и индустрии // И. Г. Песталоцци Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / [под ред. В. А. Ротенберг, В. М. Кларина]. – М. : Педагогика, 1981. Т. 1. – 1981. – С. 295–321.
10. Пискунов А. И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / [сост. и авт. вступит. статей чл.-кор. Акад. пед. наук СССР, проф. А. И. Пискунов]. – М. : Просвещение, 1971. – 560 с.
11. Титаренко О. І. Розвиток ідей освіти і виховання у науково-педагогічній спадщині Пауля Натюрпа : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Титаренко Олександр Іванович. – Полтава, 2008. – 177 с.

Лариса Семеновская

ИСТОКИ ИДЕИ ПОЛИТЕХНИЗМА В ИСТОРИИ ЗАРУБЕЖНОЙ ФИЛОСОФСКОЙ И НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ МЫСЛИ XVII-XIX ВВ.

Исследуются источники идеи политехнизма в истории зарубежной философской и научно-педагогической мысли XVII — XIX вв. Анализируются идеи Дж. Уинстенли, Я. Коменского, Дж. Беллера, А. Лавуазье, Й. Песталоцци, Р. Оуэна и других выдающихся педагогов в связи с обеспечением воспитательной, учебной и развивающей функций трудовой деятельности в формировании личности.

Ключевые слова: идея, политехнизм, труд, образование, деятельность, производство, трудовое воспитание, техника.

Larysa Semenovska

THE SOURCES OF POLYTECHNIC IDEA IN THE HISTORY OF FOREIGN PHILOSOPHICAL AND SCIENTIFIC PEDAGOGICAL THOUGHT OF THE 17-19th CENTURIES

In the article the sources of polytechnic idea are considered in the history of foreign philosophical and scientific pedagogical thought of the 17-19th centuries. Theoretical positions of J. Winstenly, I. Komensky, J. Bellers, A. Lavuazze, I. Pestalocci, R. Owen and other prominent pedagogues in relation to cooperation of upbringing, educational and developing functions of labour activity in forming of personality are analysed.

Key words: idea, polytechnic, labour, education, activity, production, labour education, technology.

Одержано 10.04.2009 р., рекомендовано до друку 30.04.2009 р.

УДК 783.1.087.68 (092)

МАРГАРИТА ХІМІЧ, СВІТЛАНА ГЛУШКОВА
(Полтава)

ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ХОРОВИХ ДУХОВНИХ ТВОРІВ МИКОЛИ ЛИСЕНКА

Схарактеризовано вплив музично-просвітницької діяльності М. В. Лисенка на розвиток української музичної культури. Розкрито значення створеної ним першої української музичної школи в духовному вихованні молоді.

Ключові слова: музично-просвітницька діяльність, перша національна музична школа, хор, духовні хорові твори, виховання.

В умовах відродження нашої держави, її національної культури і традицій громадськість останнім часом гостро відчула нагальну потребу у створенні духовних скарбів, в одухотворенні свого життя. Система освіти як головна рушійна сила оновлення фізичного і духовного розвитку суспільства повинна цьому сприяти. Зважаючи на це, варто було б синтезувати сучасні пошуки і найкращі зразки виховання історико-педагогічного минулого. Славний син Полтавщини, видатний педагог Микола Віталійович Лисенко, відомий як фундатор національної музичної освіти, основополож-